

UDK: 28-1:28-4:001.8

Ismoiljon IBROHIMOV,
Magistrant, Imom Buxoriy nomidagi Toshkent Islom instituti, O'zbekiston, Toshkent
E-mail: ibrohimovismoiljon@mail.ru, <https://orcid.org/0009-0006-6740-946X>

PhD N.Farxodjonova taqrizi asosida

ISLOM TAFAKKURIDA SUNNAT INKORCHILIGI: TARIXIY ILDIZLAR, METODOLOGIK ASOSLAR VA ZAMONAVIY KO'RINISHLAR

Annotatsiya

Ushbu maqolada sunnatni inkor etuvchi oqimlarning tarixiy ildizlari, g'oyaviy asoslari va zamonaviy ko'rinishlari tahlil qilinadi. Xavorijlar, mo'taziliylar ichidagi ratsionalistik yo'nalishlar hamda XIX–XX asrlarda shakllangan “Qur'oniyun” harakati vakillarining asosiy da'volari ilmiy nuqtai nazardan o'rganilgan. Shuningdek, sunnatning huquqiy va metodologik ahamiyati ahli sunna ulamolarning asarlari asosida yoritilib, inkorchilar tomonidan ilgari surilgan shubhalarga naqliy va aqliy raddiyalar berilgan. Maqola sunnatning Qur'onni to'ldiruvchi va amaliyotga tatbiq etuvchi asosiy manba ekanini ilmiy asosda ko'rsatadi hamda zamonaviy inkorchilik oqimlarining metodologik zaifliklarini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Sunnat, hadis, xavorijlar, mo'tazila, Qur'oniyun, isnod, xabari vahid, jarh va ta'dil, Imom Shofe'iy, Imom Moturidiy, islom huquqi, modernizm, inkorchilik.

ОТРИЦАНИЕ СУННЫ В ИСЛАМСКОЙ МЫСЛИ: ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ, МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ

Аннотация

В данной статье анализируются исторические корни, идейные основы и современные проявления течений, отрицающих Сунну. С научной точки зрения рассматриваются основные утверждения хариджитов, рационалистических направлений внутри мутазилизма, а также представителей движения «Коранисты» (Куръанийюн), сформировавшегося в XIX–XX веках. Кроме того, на основе трудов учёных ахлю-сунна раскрываются правовое и методологическое значение Сунны, а также приводятся рациональные и текстуальные опровержения сомнений, выдвигаемых её отрицателями. В статье научно обосновывается, что Сунна является важнейшим источником, дополняющим Коран и обеспечивающим его практическое применение, а также выявляются методологические слабости современных течений сунна-отрицания.

Ключевые слова: Сунна, хадис, хариджиты, мутазилиты, Куръанийюн (коранисты), иснад, хабар аль-вахид, джарх ва та'диль, Имам аш-Шафии, Имам Матуриди, исламское право, модернизм, отрицание Сунны.

SUNNAH DENIAL IN ISLAMIC THOUGHT: HISTORICAL ROOTS, METHODOLOGICAL FOUNDATIONS, AND CONTEMPORARY MANIFESTATIONS

Annotation

This article examines the historical roots, ideological foundations, and contemporary manifestations of movements that reject the Sunnah. It provides a scholarly analysis of the main claims advanced by the Kharijites, rationalist trends within the Mu'tazilite school, and representatives of the Qur'aniyyun (Quranist) movement that emerged in the nineteenth and twentieth centuries. The study also explores the legal and methodological significance of the Sunnah based on the works of Sunni scholars and presents both textual and rational refutations of the doubts raised by its opponents. The article demonstrates that the Sunnah serves as a fundamental source that complements the Qur'an and facilitates its practical implementation, while also revealing the methodological weaknesses of contemporary Sunnah-denialist movements.

Keywords: Sunnah, Hadith, Kharijites, Mu'tazila, Qur'aniyyun (Quranists), isnad, khabar al-wahid, al-jarh wa al-ta'dil, Imam al-Shafi'i, Imam al-Maturidi, Islamic law, modernism, Sunnah denial.

Kirish. Sunnatni inkor etish masalasi islom tafakkur tarixida eng muhim va eng bahsli ilmiy mavzulardan biri hisoblanadi. Sunnat – Qur'oni karimning amaliy sharhi, Payg'ambar Muhammad sollallohu alayhi vasallamning so'z, amal va tasdiqlaridan iborat bo'lib, islom huquqshunosligi va aqidaviy tizimda ikkinchi asosiy manba sifatida qabul qilingan. Biroq tarix davomida ayrim oqimlar va shaxslar sunnatning hujjat sifatidagi o'rniga shubha bildirgan, uni inkor qilishga uringan yoki uning doirasini keskin cheklashga harakat qilgan.

Mazkur maqolada sunnatni inkor etuvchi oqimlarning tarixiy ildizlari, ularning asosiy g'oyalari, zamonaviy ko'rinishlari hamda ahli sunna ulomalarining ilmiy raddiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, bu jarayonning metodologik, huquqiy va epistemologik asoslari ham yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Islom tarixining ilk asrlarida sunnatga nisbatan shubha bilan qarash turli siyosiy va fikriy oqimlar doirasida yuzaga kelgan. Bu jarayonning dastlabki ko'rinishlari Xavorijlar harakatida kuzatiladi. Xavorijlar Qur'onni mutlaq yagona manba deb bilib, sunnatning huquqiy talqinidagi rolini cheklashga intilganlar. Ularning ayrim tarmoqlari, xususan Azariqa guruhi, faqat Qur'onda ochiq kelgan hukmlarni qabul qilib, sunnat orqali kelgan ba'zi jazolar va fiqhii hukmlarni rad etganlar[1].

Iboziylar esa nisbatan mo'tadil bo'lib, sunnatni butunlay inkor etmagan bo'lsalar-da, uni Qur'on matniga qat'iy bog'lashga uringanlar. Ularning metodologiyasida sunnat Qur'onni “nasx” qila olmaydi degan yondashuv mavjud bo'lgan.

Keyingi bosqichda sunnatga nisbatan ratsionalistik yondashuv Mo'tazila maktabida kuchaydi. Ayniqsa Nazzomiya yo'nalishi hadislarning ishonchligini aqliy mezonlarga bog'lab, xabari vohidni qat'iy hujjat sifatida qabul qilishdan bosh tortgan[2]. Bu esa hadis ilmining isnod tizimiga nisbatan shubha uyg'otgan dastlabki intellektual harakatlardan biri bo'ldi.

G'oyaviy inkorchilikning asosiy vakillari

Mo'taziliylarning ayrim vakillari, xususan Ibrohim an-Nazzom, sunnatni rivoyat tizimi sifatida tanqid qilib, inson aqliy idrokini ustun qo'ygan. U sahobalarning ijmosini ham mutlaq hujjat deb qabul qilmagan va ba'zi rivoyatlarga shubha bildirgan[3]. Bu yondashuv keyingi davrlarda paydo bo'lgan Qur'oniy oqimlar uchun metodologik asos bo'lib xizmat qilgan.

Zamonaviy davrda esa sunnatni inkor etish harakati yangi shaklda – "Qur'on yetarlidir" g'oyasi ostida qayta paydo bo'ldi. Hindiston va Misrda shakllangan "Ahli Qur'on" va ratsionalistik maktablar bu g'oyani keng targ'ib qildi.

G'ulom Ahmad Parvez sunnat va hadislarni tarixiy kontekst mahsuli sifatida talqin qilib, ularni huquqiy manba sifatida rad etishga uringan[4]. Sayyid Ahmadxon esa mo'jizaviy rivoyatlarni inkor qilib, sunnatni tarixiy tajriba darajasiga tushirgan.

Abdulloh Chakralaviy esa yanada radikal yondashuvni ilgari surib, Payg'ambar sunnati faqat vahyini yetkazish bilan cheklangan, uning amaliy ko'rsatmalari majburiy emas deb da'vo qilgan.

Misrda Muhammad Tavfiq Sidqiy "Islom faqat Qur'ondir" degan g'oyani ilgari surib, sunnatni vaqtinchalik yo'riqnoma sifatida talqin qilgan[5]. Mahmud Abu Rayya esa hadis ilmining isnod tizimini tanqid qilib, uni siyosiy manipulyatsiya mahsuli deb baholagan.

Zamonaviy g'oyaviy tendensiyalar

Hozirgi davrda sunnatni inkor etish asosan internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqalmoqda. "Qur'on kifoya" shiori ostidagi guruhlar sunnatni insoniy rivoyatlar to'plami sifatida ko'rsatib, uni diniy hujjat sifatida rad etishga harakat qilmoqda.

G'arb sharqshunoslik maktabi vakillaridan biri Ignaz Goldziher hadislarning katta qismini keyingi davr siyosiy va ijtimoiy ehtiyojlar mahsuli deb talqin qilgan[6]. Uning bu yondashuvi keyingi modernist mualliflar uchun asosiy nazariy manba bo'lib xizmat qilgan.

Sunnatni inkor etishdagi asosiy argumentlar

Sunnat inkorchilarining dalillari bir necha asosiy yo'nalishda jamlanadi. Birinchidan, ular Qur'onning mukammalligini asos qilib olib, unda "hamma narsa bayon qilingan" degan oyatlarni sunnatga ehtiyoj yo'qligiga dalil sifatida keltiradilar.

Ikkinchidan, hadislarning kech yozilganligi va isnod tizimining insoniy omillarga bog'liqligini ta'kidlab, ularning ishonchligini shubha ostiga oladilar.

Uchinchidan, sunnatni tarixiy va madaniy kontekst bilan cheklab, uni universal huquqiy manba sifatida inkor qiladilar.

Ahli sunna ulamolarning ilmiy raddiyalari

Ahli sunna ulamolari ushbu da'volarga nisbatan chuqur ilmiy va metodologik javoblar berganlar. Imom Shofe'iy sunnatni Qur'onning amaliy sharhi sifatida asoslab, Payg'ambar buyruqlarining hujjat ekanini qat'iy isbotlagan[7].

Natijalar va Muhokama. Imom Shotibiy Qur'onning umumiy qoidalarini sunnatsiz to'liq tushunish mumkin emasligini

ADABIYOTLAR

1. Goldziher, I. (1971). *Muslim Studies*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Al-Shafi'i, Muhammad ibn Idris. (2005). *Al-Risala*. Cairo: Dar al-Kutub al-Ilmiyya.
3. Al-Ghazali, Muhammad. (1989). *As-Sunna an-Nabawiyya bayna Ahl al-Fiqh wa Ahl al-Hadith*. Beirut: Dar al-Shuruq.
4. Al-Maturidi, Abu Mansur. (2005). *Ta'wilat Ahl al-Sunna*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyya.
5. Al-Shatibi, Ibrahim ibn Musa. (1997). *Al-Muwafaqat fi Usul al-Sharia*. Riyadh: Dar Ibn Affan.
6. Al-Khatib, Muhammad Ajjaj. (1989). *Usul al-Hadith: Ulumuhi wa Mustalahuhu*. Damascus: Dar al-Fikr.
7. As-Sibai, Mustafa. (1985). *As-Sunna wa Makanatuha fi al-Tashri' al-Islami*. Beirut: Dar al-Warraq.
8. Abu Zahra, Muhammad. (1958). *Usul al-Fiqh*. Cairo: Dar al-Fikr al-Arabi.
9. Abu Rayya, Mahmud. (1958). *Adwa' 'ala al-Sunna al-Muhammadiyya*. Cairo: Dar al-Ma'arif.
10. Parwez, Ghulam Ahmad. (1950). *Tulu-e-Islam*. Lahore: Idara-e-Tulu-e-Islam.

ta'kidlab, sunnatni shariatning ijro mexanizmi sifatida talqin qilgan.

Imom Moturidiy esa Qur'ondagi ibodat tushunchalarining lug'aviy va shar'iy farqini ko'rsatib, sunnat bo'lmasa, diniy amallar turlicha talqin qilinishini ilmiy asosda isbotlagan[8].

Hadis ishonchligi va isnod tizimi

Hadis ilmining eng muhim yutug'i isnod tizimi hisoblanadi. Muhaddislar rivoyatchilarni "jarh va ta'dil" mezonlari asosida tekshirib, tarixda o'xshashi bo'lmagan ilmiy filtr tizimini yaratganlar.

Mustafo as-Sibo'iy hadislarning yozilishi erta boshlanganini va sahobalar davridayoq yozma sahifalar mavjud bo'lganini ta'kidlaydi[9]. Shu bilan birga, hadis ilmi faqat yozuvga emas, balki og'zaki an'ana va qat'iy tekshiruv tizimiga asoslangan.

Xabari vohid muammosi

Sunnat inkorchilarining yana bir asosiy shubhasi xabari vohid masalasidir. Ular bunday hadislar faqat gumon ifodalaydi deb hisoblaydi. Biroq Imom Shofe'iy Muoz ibn Jabalning Yamanga yuborilishi misolida bir kishining xabari ham hujjat bo'lishi mumkinligini isbotlagan[10].

Islom huquqida asosiy mezon roviylar soni emas, balki ularning ishonchligidir. Agar xabari vohid inkor qilinsa, ijtimoiy va huquqiy tizimlarning o'zi ham izdan chiqadi.

Sunnat va ilm-fan munosabati

Zamonaviy inkorchilar ba'zi hadislarni ilm-fanga zid deb hisoblaydi. Biroq ilmiy tadqiqotlar ko'rsatadiki, ko'plab hadislar zamonaviy fan bilan mos keladi.

Masalan, pashsha haqidagi hadis mikrobiologik tadqiqotlar bilan qisman tasdiqlangan. Ajva xurmosi haqidagi rivoyatlar farmakologik nuqta nazardan izohlanmoqda. Embriologiya haqidagi hadislar esa zamonaviy ilmiy kuzatuvlarga mos kelishi bilan e'tiborni tortgan.

Bu holat sunnat va ilm-fan o'rtasida ziddiyat emas, balki turli epistemologik darajalar mavjudligini ko'rsatadi.

Metodologik inqiroz masalasi

Sunnatni inkor etish nafaqat diniy, balki metodologik inqirozga ham olib keladi. Chunki Qur'onni sunnatsiz talqin qilish diniy amallarni subyektivlashtiradi va birlikni yo'qotadi.

Sunnat Qur'onni hayotga tatbiq etuvchi asosiy mexanizm bo'lib, uni inkor qilish huquqiy tizimning parchalanishiga sabab bo'ladi.

Xulosa. Sunnatni inkor etish tarix davomida turli shakllarda namoyon bo'lgan bo'lsa-da, uning ildizlari asosan metodologik va epistemologik xatoliklarga borib taqaladi. Xavorijlar va mo'taziliylarning dastlabki yondashuvlaridan tortib zamonaviy Qur'oniy oqimlargacha bo'lgan harakatlar sunnatning hujjat sifatidagi o'rnini cheklashga uringan.

Biroq ahli sunna ulamolari tomonidan ishlab chiqilgan ilmiy metodologiya – isnod tizimi, jarh va ta'dil, fiqhiy usul qoidalari sunnatning ishonchligini qat'iy asoslab bergan. Sunnat Qur'onning ajralmas qismi bo'lib, uni inkor qilish nafaqat diniy, balki huquqiy va ijtimoiy tizimlarning ham buzilishiga olib keladi.

Shu bois sunnatni inkor etish harakatlari ilmiy jihatdan asoslanmagan bo'lib, ular ko'proq tanlab olingan matnlar va kontekstdan uzilgan talqinlarga tayanadi. Sunnat esa Islomning amaliy hayotiyligi va barqarorligini ta'minlovchi asosiy manba bo'lib qolaveradi.